

Datum
2022-12-06

Diariennr
KST 2022/260

Ert datum
2022-07-06

Ert diariennr
S2022/03212

Socialdepartementet

God tvångsvård – trygghet, säkerhet och rättssäkerhet i psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård (SOU 2022:40)

Förslaget att beslut om vissa tvångsåtgärder och om behandling utan samtycke ska kunna överklagas

Kammarrätten avstyrker utredningens förslag om att beslut om tvångsåtgärder för att upprätthålla ordning eller säkerhet ska kunna överklagas. Det bör inte heller införas en ny bestämmelse som innebär att en patient till allmän förvaltningsdomstol får överklaga ett beslut om behandling utan samtycke. I dessa delar lämnar kammarrätten följande synpunkter.

Flera av de åtgärder som föreslås kunna överklagas till domstol är kortvariga. Tvångsåtgärder såsom fastspänning, att hålla en patient avskild och kroppsvisitering eller kroppsbesiktning är åtgärder som i regel får antas vara genomförda när domstolsprövningen är aktuell. Överklagandemöjligheten kan i sådana fall inte leda till att den beslutade åtgärden upphör, vilket innebär att det är tveksamt om den kan ses som ett effektivt rättsmedel enligt art 13 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (jfr HFD 2020 ref. 26). Det konstateras i betänkandet att Inspektionen för vård och omsorg, IVO:s, befogenheter och möjligheter att vidta åtgärder mot vårdgivare som brister i sin tillämpning av gällande lagstiftning är betydligt mer omfattande än vad som följer av en domstolsprövning. Som exempel nämns att domstolens beslut inte leder till att vårdgivaren blir skyldig att vidta några åtgärder för att liknande situationer inte ska uppkomma igen (s. 180 i betänkandet). Särskilt med hänsyn till att ett överklagande av en tvångsåtgärd till domstol enligt förslaget i praktiken skulle

Postadress

Box 2302
103 17 Stockholm

Besöksadress

Birger Jarls Torg 5

Telefon

08-561 690 00

E-post: kammarrattenistockholm@dom.se

Internet: www.kammarrattenistockholm.domstol.se

medföra att möjligheten att få ett klagomål utrett av IVO försvinner (s. 172–173 i betänkandet), framstår utredningens förslag om att tvångsåtgärder för att upprätthålla ordning eller säkerhet ska kunna överklagas inte som lämpligt och ändamålsenligt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Detsamma gäller det av utredningen redovisade alternativet om en möjlighet att överklaga beslut om behandling utan samtycke. I syfte att stärka den enskildes rättssäkerhet bör i stället andra alternativ övervägas.

Ett alternativ till förslagen i fråga skulle kunna vara en ordning där en patient har samma möjligheter som i dag att få klagomål utredda av IVO men där patienten dessutom har möjlighet att begära ersättning och därmed få eventuell kompensation på grund av en lagstridig användning av en tvångsåtgärd. Ett sådant beslut av myndigheten skulle kunna vara möjligt att överklaga till domstol. En sådan ordning skulle, enligt kammarrättens mening, i vart fall när det gäller beslut som genom domstolsprövning inte går att komma till rätta med, på ett lämpligare sätt stärka den enskildes rättssäkerhet och uppfylla de rättssäkerhetskrav som gör sig gällande i sammanhanget. Genom en sådan ordning skulle också praxis i fråga om tillämpningen av tvångsåtgärderna kunna utvecklas.

För det fall utredningens förslag ändå skulle leda till lagstiftning vill kammarrätten påpeka följande.

I utredningen finns inte några resonemang angående frågan om krav på prövningstillstånd vid överklagande till kammarrätt. Enligt kammarrätten finns det anledning att överväga ett sådant krav, eftersom detta kan betraktas som huvudregel (se t.ex. prop. 2002/03:53 s. 100). En ordning utan prövningstillstånd skiljer sig också från som gäller vid överklagande av liknande tvångsåtgärder – vård i enskildhet eller avskildhet, kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning samt övervakning av brev och andra försändelser – inom sådan verksamhet som styrs av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, där det finns ett krav på prövningstillstånd vid överklagande till kammarrätten (se 42 § LVU). Detsamma gäller beslut om bl.a. vård i enskildhet eller avskildhet enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM (se 44 § LVM).

Utredningens förslag innebär vidare att det ska krävas att nämndemän medverkar vid handläggningen i kammarrätt av mål angående tvångsåtgärderna i fråga. I betänkandet saknas emellertid en motivering till detta. Enligt kammarrätten är det svårt att se att det i de aktuella fallen skulle vara motiverat med ett sådant krav. I vissa fall kan det även tänkas vara svårt att upprätthålla ett sådant krav. Eftersom det i många fall rör sig om kortvariga åtgärder kan det, i en situation där en viss åtgärd som överklagats pågår när överklagandet kommer in till domstolen, vara påkallat med en mycket skyndsam handläggning. Det kan också noteras att det enligt nuvarande lagstiftning inte krävs att nämndemän deltar när det gäller mål som angår enbart fråga om bl.a. förordnande enligt 24 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT, om förstöring eller försäljning av egendom och beslut i permissionsfrågor.

Enligt utredningens förslag ska patienter vid överklagande av beslut enligt den föreslagna 32 a § LPT och 18 § första stycket 10 lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, LRV, som huvudregel ha rätt till offentligt biträde. Utredningen pekar på att JO har uttalat bl.a. att en person, som är föremål för vård enligt LPT, i många fall inte har förmåga att tillvarata sin rätt eller ge uttryck för ett grundat ställningstagande beträffande sitt behov av vård (s. 294 i betänkandet). Enligt kammarrätten är det inte givet att en sådan huvudregel som utredningen föreslår är motiverad, bl.a. med beaktande av att flera av de aktuella åtgärderna regelmässigt redan kommer att vara genomförda när domstolsprövning ska ske. Offentligt biträde kan enligt nuvarande lagstiftning t.ex. inte beviljas i permissionsmål utom i de fall då vården har förenats med särskild utskrivningsprövning. Utredningens förslag skiljer sig också i denna del i förhållande till vad som gäller enligt LVM och LVU. Enligt LVM gäller att i mål angående beredande av vård eller angående omedelbart omhändertagande ska offentligt biträde som huvudregel förordnas. En sådan huvudregel finns dock inte när det gäller övriga beslut, t.ex. vård i enskildhet eller avskildhet (jfr 42 § LVM). Vid överklagande av vård i enskildhet eller avskildhet och kroppsvisitation enligt LVU är det endast den som är under 15 år som enligt huvudregeln har rätt till offentligt biträde (39 § fjärde stycket LVU), vilket har motiverats delvis med att barn och unga över 15 år är processbehöriga (se prop. 2017/18:169 s. 86 f.).

Förslaget att IVO ska utreda klagomål på överklagbara beslut

Utredningen har lämnat ett förslag som innebär att IVO har en utredningsskyldighet även för klagomålsärenden som rör överklagbara beslut, dock inte om beslutet redan överklagats. Kammarrätten anser att förslaget bör övervägas ytterligare.

Kammarrätten instämmer i och för sig i utredningens bedömning att en ordning där både IVO och en domstol kan komma att granska samma beslut inte är effektiv och innebär en risk för motstridiga beslut. Utredningens förslag innebär att en patient som vill klaga på ett beslut ställs inför ett val att antingen vända sig till IVO eller överklaga beslutet till domstol, eftersom möjligheten att få ett klagomål utrett av IVO i praktiken försvinner vid ett överklagande till domstol. Ur rättssäkerhetssynpunkt är detta enligt kammarrätten en olämplig ordning. Frågan om vilket slags prövning eller hur omfattande prövning en patient ska kunna få i ett visst fall bör inte vara ett val som läggs på patienten. I betänkandet anges att det är viktigt att varje patient som vill få ett beslut prövat ges förutsättningar att fatta ett informerat beslut (s. 173 i betänkandet). Det framgår emellertid inte hur detta skulle kunna åstadkommas och framstår inte som okomplicerat i samtliga fall att avgöra vilken av instanserna som är lämpligast att vända sig till.

För det fall regleringen ändå skulle införas vill kammarrätten påpeka följande. Förslaget är utformat på så sätt att klagomål enligt 7 kap. 11 § första stycket patientsäkerhetslagen (2010:659) inte behöver utredas om det rör ett beslut som

överklagats med stöd av LPT eller LRV. Kammarrätten ser en risk för att någon som till domstol överklagat ett beslut med stöd av LPT eller LRV och vars överklagande av något skäl avvisas av domstolen inte får sitt klagomål prövat av vare sig IVO eller en domstol. Vidare bör, enligt utredningen, ansvaret för att identifiera de klagomålsärenden som gäller beslut som även har överklagats ligga på IVO (s. 173 i betänkandet). Kammarrätten ser en risk för att IVO och en domstol kan komma att granska samma beslut i en situation där IVO vid överklagandetidpunkten redan har inlett sin granskning.

Ekonomiska konsekvenser för domstolarna

Utredningen föreslår att Domstolsverket tillförs 8 000 000 kronor årligen för ökade kostnader med anledning av förslaget att fler beslut som fattas med stöd av bestämmelser i LPT och LRV blir möjliga att överklaga till allmän förvaltningsdomstol. Medlen avser att täcka domstolarnas ökade handläggningskostnader och kostnader för offentliga biträden. Som utredningen påpekar rör det sig visserligen om en relativt grov uppskattning av domstolarnas kostnadsökningar. Enligt kammarrätten är det emellertid, med hänsyn till hur de aktuella målen föreslås ska handläggas i domstolarna och att inga kostnader för kammarrätterna eller högre instans har beaktats, också tydligt att kostnaderna har uppskattats i underkant. Det är viktigt att domstolarna får de ytterligare resurser som kan behövas om förslagen genomförs.

Övriga kommentarer

Utredningen konstaterar att såväl tidigare som de aktuella utredningsdirektiven illustrerar att den nuvarande tvångsvårdslagstiftningen är komplex till sin struktur och i stort behov av en helhetsöversyn (s. 51 i betänkandet). Kammarrätten instämmer i den bedömningen.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Johan Lundmark och kammarrättsrådet Henrik Jansson. Föredragande har varit fiskalen Jonatan Jakobsson.

Johan Lundmark

Henrik Jansson

Jonatan Jakobsson

Kopia till

Övriga kammarrätter

Hovrätterna

Förvaltningsrätterna under Kammarrätten i Stockholm

Justitiedepartementet, expeditionschefen och enheten DOM

Domstolsverket

Kammarrättens intranät

Tidningarnas telegrambyrå